

de heeren, die er aandelen in hadden waren rijk. Ze woonden in groote huizen, ware paleizen en, naar geruchten onder de werklui, moest het er prachtig zijn.

Als dat zoo verteld werd, deden de toehoorders ongeloofig, maar ze dachten toch na over die pracht en die weelde, die zoo ver van hen was, zoo véér als de hemel. Enkelen waren bij Smitsers wel eens aan huis geweest en hadden iets gezien: den gang, een of twee kamers vol pracht — en dat vergaten ze niet en hadden altijd herinnering vol ontzag aan die oogenblikken.

Het was voortdurend een punt van overdenking en bespreking, de huizen der heeren! en het ontzag voor hen ontstond er gedeeltelijk door, maar ze zeiden nooit dat ze „respect” hadden voor Smitsers. Ze scholden hem onder elkaar voor „dikblaas” en „gierige bok”, dat was gewoonte.

Al wat boven draaiers, bankwerkers en vormers stond werd gescholden en onder elkaar noemden ze de bazen en den directeur alleen bij scheldnamen. De meesten hadden grieven tegen Smitsers: te driftig en eigenwijs vonden ze hem allemaal.

„IJ wou maor te veul verstand ebbe van 't werk. IJ was-ne-man van geleerdheid uit de boeke, maar van de manier van 't werk wis-ie-niks. IJ dreef altijd zenen eige zin deur, goed of verkeerd en dà moes dà mar.

Er waren er wel eens geweest die hem zeiden, dat hij het mis had, maar dan vielen er standjes en het liep er soms op uit dat werklui weg gestuurd werden. Dat bleef de anderen bij en ze mokten er over en vergaten het nooit; maar 't ontzag werd er grooter door en lang na een standje van Smitsers hing angst in de lokalen, werd er weinig gepraat, en was er vrees voor armoe in de werkplaatsen, vrees voor ontslag. Doch ontevredenheid en verongelijking mokten in de gedachten der werklui.

Zoo was 't altijd geweest. Wat de „ouwe” hun aandeel was altijd onrecht, al wat hij deed, wat hij strafte was slecht gedaan en in 't nadeel van 't volk. Maar ze zeiden dat nooit hardop, ofschoon er, vooral in den laatsten tijd door Belgiesche monteurs, die nu en dan een paar weken bij Smitsers en Co.

aan nieuwe machinerieën werkten, vreemde dingen verteld waren, die de meesten niet begrepen, waarnaar ze niet eens luisterden, de ouderen vooral niet, maar die in den kop van enkele jonge gasten, gedachten van verzet wakker maakten.

Soms gebruikten dezen dan vreemde woorden, die ze verkeerd uitspraken en ze praatten over „kappetaoliste” en „boerzwaozie” gevend hierdoor getuigenis van hun meening omtrent sommige toestanden. Hiertoe bepaalde zich hun inzicht in 't sociale vraagstuk. Ze wisten er eigenlijk niets van en hadden geen begrip van wat goed of slecht voor hen was. In 't algemeen waren ze te dom; maar valsch werden ze als een Waal vloekte en sakkerde over „d'oitzoigers” en „sklaovemeesters”. Overtuiging hadden ze echter volstrekt niet aangaande socialisme en als de baas in de buurt kwam of Smitsers, werkten ze snel door, geschrokken — angstig dat ze te weten zouden komen wat er gezegd was.

De firma Smitsers en Co. bestond jaren en er waren werklui, op de fabriek als leerjongens aangenomen, nu zoo goed als versleten.

In de gieterij: wijde holle, zwart gesmookte halle onder bestoven glazen kap, met vloer van vochtig, zwart stof — hadden arbeiders meer dan veertig jaar gewerkt. Ze waren er elkaar opgevolgd en de ongelijke stofbodem kon er vochtig zijn van 't zweet dat hier van heete gezichten gedroppeld was. Ze hadden er jaren gewerkt van dag tot dag, altijd bezig, sjouwend met kroezen vol sissend, kwanselend, gesmolten ijzer, bukkend over vormkasten, uitpassend en afsnijdend hun modellen in zwarte stof-aard. Ze zongen en keven er en maakten ruzie, dat het sterk klonk als een gebrul onder den grijslichten glastunnel.

Er had hier menigeen gekermd, die een ongeluk overkwam, zich brandde of viel, zich stootte of iets op het lichaam kreeg, dat van een hijschkraan neerkwam.

Kleine jongens van dertien en veertien gilden er, of riepen iets plats naar de groo-teren waarvan ze het hadden afgeluisterd en dat altijd succes had als „de jong” het zeiden.

Als er 's avonds gegoten werd liepen in de schemerige hal in witten rookdamp van hout